

Párizs füstje

VISSZHANG - L. évfolyam 2. szám, 2006. január 13.

Fű, rap, kommunisták, Trianon

(Profán városi szubkultúra) 1991, banlieue, átmeneti zóna. (Korábbi cikkeinkben többször is helytelenül jelent meg a szó, elnézést érte - a szerk.) Az utolsó padokban sodorták a füves cigit, a sulidvaron szívták el, a szünetben. A szőkésbarna - vancouveri kifejezéssel élve (ÉS, 2005/45): "őshonos" - Sébastien volt a díler. Röhögött az egész osztály; mindenki francia, köztük néhány bevándorló-gyerek. A külföldi én voltam, nem az arabok, feketék, vietnamiak. Nekik Franciaország a hazájuk. Se kemény drog, se vér. A történetírő szélsőbalról agitált a puhány szocialista kormány ellen; együtt sztrájkoltunk, együtt tüntettünk. A banlieue-k népe nem muszlim kigyó az európai kultúra dús kebelén, ők egyszerűen fiatal (kül)városiak; többségük "őshonos". Szubkultúra. Amint kikerülnek az iskolából, munkanélküliként: ráérnek. És megteremtik a maguk élménytársadalmát, mivel a drágább élmények piacán magasak az árak (Tamás Gáspár Miklós szavaival: a fogyasztás és a kizsákmányolás intenzitásából is kimaradnak), György Péter is talán csak ennyit akart mondani azzal, hogy nyomorukat "kommunikálták" e fiatalok (ÉS, 2005/46.). Seres László nagy lendületéből ellenben csupán arra a tautológiájára futja, hogy a csőcselék az csőcselék, a bűnöző az bűnöző. S valóban! Nem tudom, hogy eddig a fantasztikus felismerésig eljutottak-e azóta az általa leballibezett értelmiségiek, mindenesetre le a kalappal Seres előtt, hogy ő elsőként jutott el (csak az a kár, hogy liberális létére nem tud különbséget tenni baloldaliak és liberálisok között). Még valaki volt a vitában, aki hasonló szellemi bravúrt hajtott végre, ő nem kisebb tekintélyre hivatkozott, mint Alain Finkielkraut! (Fischer István, ÉS, 2005/49.) Tyúha! S mit is mond a neves filozófus? Hát azt, hogy a belügyminiszternek igaza volt, amikor csőcseléknek nevezte a gyűjtogatókat! Ennyi? Ennyi. De aki szociológus, annak engedtesse meg, hogy magyarázatot (okot) keressen a történetekre; ami nem egyenlő a bűnösök felmentésével! Szóval banlieue. A gimiben mindenki verlanul beszélt, arabok, bretonok, párizsiak egyaránt. Túl élénk az őshonosok fantáziája (Kovács Géza, ÉS, 2005/47.), a banlieue-k kultúrájának lényege nem a többnejűség vagy a nemi szervek megcsonkítása, hanem például éppen a verlan. Nyelvében él a kultúra. A verlan bonyolult szabályainak lényege, hogy bizonyos szavakban a szótagok sorrendjét felcserélik, a rendőrből már egy ideje zsarú lett (flic), verlanul pedig: "ruzza" (keuf/köf), újabban feuk (fök, értsd: fuck). Az amerikai argó beszivárgásával meg is érkezünk a másik félreértéshez: nem modernitás-romboló terroristák, hanem modernitás-igenlő amerikamánok ezek a fiatalok; a szentesített populáris kultúrává szelídült, eredetileg amerikai etnikai gettóban született rap és hip-hop rajongói (vö.: Niedermüller Péter, ÉS, 2005/47., valamint Ozoli Gábor előadása az ELTE média tanzékén, december 9-én). A vitához eddig hozzászólt rendpártiak egy része terroristaveszélyt szimatol. Rossz a szaglásuk: az underclass nem terrorista (vö. al-Kaida). Nem igaz, hogy ezek a városrészek, vagy akár a mostani főkolompók muszlim vallási befolyás alatt állnának. Legutóbb éppen a francia titkosszolgálat jelentése cáfolta e tévhitet (Le Monde, december 7.). A lázadás nem az iszlám, hanem modernizáció égisze alatt zajlott, a társadalmi szegregáció közegében.

A másik oldalon, a keménykedőket korholók kulturális toleranciára intenek. Az eszme nemes, de a multikulturalizmus a társadalmi egyenlőtlenségek elfedéséhez is vezethet. Pedig a társadalmi-lakóhelyi szegregáció megértése a kulcs. A Világ nyomorúságában az együttélés kétféle "modelljét" mutatják be (szerk.: P. Bourdieu, Seuil, Párizs, 1993). Bourdieu két "elválaszthatatlan" jó barát - Ali és François - történetét meséli el és elemzi. Patrick Champagne, ugyanott, a Le Pen-izmusba menekülő elővárosi szegényekét. A "zavargásokban" részt vevők többsége talán nem is vallásos, de fundamentalistának semmiképpen nem fundamentalista. Voltak köztük szép számban fekete és fehér keresztények, a Karib-

szigetekről, Portugáliából és a szomszédban bezárt gyárból. A tanulság: nem szerencsés összekeverni a kultúra esszencialista felfogását (világok háborúja) a kulturális tőke analitikus fogalmával (társadalmi egyenlőtlenségek).

(Kommunista múlt) Mivel honi értelmiségünk színe-java az angolszász sajtóból tájékozódik, távol áll tőlük nemcsak a szándék, de a lehetőség is, hogy megértsék a "lázongás" társadalmi-történeti háttérét. Hol járunk? A banlieue nem Békásmegyer: a lakótelepek általában nem a semmiből nőttek ki, viszont kezdettől fogva a központi kormányzattal szemben határozták meg politikai identitásukat. Vidékiek, kékgallérosok és könyökvédősök költöztek ide, egy részük bevándorló, de nem ez számított: az itt lakók többsége munkás volt és kommunista (persze kezdettől fogva köztük él a rendpárti-rasszista petit-bourgeois). A lázadás ettől még persze nem válik proletárforradalomná. De: ezeknek az elővárosoknak van saját politikai hagyománya, csak hogy egészen más, mint amit a magyar sajtóban arabozók képzelnek: baloldali, profán, közösségi kultúra; az etatista-kommunista modernizációs modell helyi közösségbe beágyazódott, demokratikus változata. Kommunista városvezetők, szakszervezetek, egyletek, baloldali iskolapolitika (Agnès van Zanten: A periféria iskolája: iskola és szegregáció a külvárosokban, PUF, 2001). Már a háború előtt. Az első Marxról elnevezett Párizs környéki iskola 1933-ban épült. A "vörösök" a - 60-as évekig decentralizált rendszerben működő - szakoktatás támogatásával, szakiskolák nyitásával igyekeztek is újratermelni ezt a politikai-kulturális közeget, amely viszonylag könnyen befogadta a dél-európai, majd az afrikai bevándorlókat is. Ám ahogy elkezdett kiöregedni a bevándorlók beilleszkedésvágy fűtötte első generációja, ahogy egyre nőtt a munkanélküliség, egyre inkább elköltöztek a művezetővé avanszáló szakik, egyre elhanyagoltabbá vált a környék, úgy kezdett ez a millió darabjaira hullani, Le Pen és a neoliberális jobboldal halálos szorításában egyre gyengültek és ritkultak a kommunista önkormányzatok. A Párizs, Lille, Lyon körüli vörös gyűrű szakadozik, de még nem tűnt el.

(Iskola és szegregáció) A francia iskolarendszer, mind a diákok átlagos teljesítményét, mind az egyenlőtlenségeket tekintve nagyjából átlagos (ld.: PISA-mérések). Ha ezt a mutatót nézzük, akkor bizony az elmúlt 15-20 év (!) liberális magyar iskolapolitikája (iskolai és iskolafenntartói autonómia, "képeség"-alapú korai szelekció, verseny a diákokért stb.) jóval "sikeresebben" szegregálta a roma és más szegény, iskolázatlan szülők gyerekeit, mint a franciák a maguk hátrányos helyzetű csoportjait. De van ezzel kapcsolatosan a franciákat ért visszatérő vádak közül egy, amely részben jogos. A francia modell lényegéből fakad, hogy nincsen etnicitás, nincsen kultúra, csak politikai nemzet van; valaki vagy francia állampolgár, vagy nem (ld.: Róna-Tas Ákos, ÉS, 2005/47.). E nemes eszme valóban akadálya, hogy a kirekesztettek, az előítéletek sújtotta kisebbségek legitim formában artikulálják csoportidentitásukat és csoportérdekeiket (a magyar "kisebbségi önkormányzat" fogalma egyszerűen nem fér a franciák fejébe). Bár elveik nem engedik, hogy a kisebbségeket mint kisebbségeket segítsék, de arra azért már ők is rájöttek, hogy a lakóhelyi szegregáció éppen ezeket a csoportokat sújtja (leginkább). Így született először a ZUP- (külvárosi városfejlesztés), majd az oktatásban a ZEP-politika. Bizonyos - szociológiai mutatók alapján meghatározott - körzetekben több jut az iskoláknak: pl. bérpótlék a tanároknak, hogy ne meneküljenek el a jó pedagógusok. Ehhez társultak később a legutóbbi szocialista kormány intézkedései, ők az ilyen iskolákban dolgozó fiatal felnőttek, pedagógiai asszisztensek számát növelték (emplois jeunes). Ezzel két legyet ütöttek egy csapásra: végre volt, aki tanórán kívül foglalkozott a hátrányos helyzetű tanulókkal, egyúttal a hasonló társadalmi milióból származó, de érettségivel rendelkező fiataloknak biztosították a munkahelyhez jutást. Azonban jött 2002-ben a kormányváltás, és a neoliberális fordulat: megnyirbálták a ZEP-eknek juttatott támogatásokat, felszámolták a pedagógiai asszisztensi állások többségét. Nem maradt más a banlieue-kben, csak fáradt tanárok és a rend őrei. A jobboldali kormány most lányos zavarában épp a ZEP-ek támogatásának növeléséről döntött, és - új néven - a pedagógiai asszisztensek is visszatérnek a hátrányos helyzetű iskolákba. Óh egek! Közpénzen. Ami a francia állampolgárok homogén közösségének mítoszát illeti, ha az állam még nem is számolt le vele, a francia szociológusok már túlléptek rajta: nagy vihart kavart, de azóta megkerülhetetlenné vált Felouzis, Liot és Perroton francia oktatáskutatók vizsgálata: ők az arabos (törökös stb.) hangzású utónevek alapján számolták ki az etnikai alapú szegregáció mértékét a Bordeaux környéki iskolákban. (L'apartheid scolaire,

Seuil, 2005). Mindenestre van ok fiataloknak nevezni a "randalírozókat", és nem csak a koruk miatt. Nem eufemizmus, nem pízsi, hanem valóban egy nemzedék, jobbára kamaszok az elkövetők. Így nagyon is releváns a külvárosi underclasst sújtó iskolai szegregáció; már ha valóban a történetek okait keressük.

(Trianon, Huntington) Franciaellenességben nálunk szellemi nagykoalíció van: Trianon-ressentiment egyfelől, neolib Amerika-mánia és antietatizmus másfelől. A "beszólunk a franciáknak"-show résztvevői korán örülnek: ez még nem a gonosz franciák, de nem is a jóléti állam végórája. Nem a túl sok, hanem a túl kevés állam a baj. Egyébként még a jobboldali kormány is erre a következtetésre jutott: nagy sietve nemcsak a szocialisták iskolai reformjait rehabilitálta (pozitív diszkrimináció, nem etnikai, hanem területi alapon), de sietve visszaillesztette a költségvetési javaslatba a kora ősszel még megszüntetésre ítélt egyesületi támogatásokat is (elővárosi kluboknak, civil szervezeteknek). Az efféle apróságokkal publicistáink nemigen törődnek. Szóval Seres, Vánca és az esszencialisták valamit nagyon félreértettek; ez még nem a huntingtoni csim-bum. Egyébként igazán mulatságos olvasni, hogy az ÉS őshonos publicistája a New York Timesot és a Guardiánt citálja előítéletei alátámasztására, míg az őt (egyébként joggal) bíráló Szigeti András az Economistot idézi (ÉS, 2005/46.). A vita többi résztvevője is, ÉS-en belül és kívül, néhány kivétellel, tartja magát ahhoz, hogy lehetőleg csak abban az esetben szóljon hozzá, ha a cikkében szereplő hivatkozásokkal és okfejtésekkel teljesen egyértelművé tudja tenni, hogy csupán felületesen ismeri Franciaországot, s közömbös számára a külvárosok történelme, társadalomföldrajza.

A banlieue-k modernizátor, közösség-elvű kommunista helyi hagyománya meggyengült, ezzel egyidejűleg pedig az állam is visszahúzódott. És éppen emiatt vannak e fiatalok reménytelen helyzetben, autógyújtogató tizenévesek és felgyújtott autójú huszonévesek egyaránt. Ha már a Molotov-koktélok nál tartunk: eldördült, állítólag, egy-két lövés is, de ami tény, az tény: az őshonosok érvrendszerének főtoposza, "a jó oldal" egyetlen ismert mártírja, az égési sérüléseket elszenvedett mozgássérült asszony szerencsére néhány nap után elhagyhatta a kórházat. Ő volt "AZ" áldozat. Vö. riots, Amerika. A banlieue-bűnösök pedig megbűnhődtek. A francia Belügyminisztérium adatai szerint november végéig 4402 főt tartóztattak le, közülük 763-at bebörtönöztek, és 422-t (gyorsított eljárásban) már el is ítélték. Az őshonosok, Fortuyn-isták - közismert pacifisták és demográfiai szakértők egytől egyig - fellélegezhetnek. Ez mégiscsak az ő világuk: kőkemény és fehér.

Erőss Gábor